

مسیر ترکیه به نخجوان چگونه توسط رضا شاه به آتاتورک واگذار شد؟

کارشناس قفقاز: ترکیه قصد دارد تا خط لوله گازی را که از گرجستان کشیده شده به نخجوان متصل کند تا جمهوری آذربایجان گاز نخجوان را تامین کند و عملاً ایران از انتقال گاز به این منطقه حذف شود.

مسائل مربوط به راه اندازی کریدور زنگزور و پشت پرده های آن با حضور بازیگرانی چون جمهوری آذربایجان، ارمنستان، ترکیه، روسیه و ایران هر روز وارد پیچیدگی های خاص خود می شود. با وجود آنکه دو سال از منازعات قره باغ می گذرد، اما بار دیگر توجه رسانه ها به این منطقه جلب شده است.

بحثی که این روزها مجدداً در محافل مختلف میان کارشناسان مسائل قفقاز جنوبی مطرح شده این است از سه جاده و محور مواصلاتی که ایران را به اروپا متصل می کند، دو محور آن از خاک ترکیه و جمهوری آذربایجان عبور می کند. از طرفی، تنها جاده واقع در محور سوم از خاک ارمنستان عبور می کرد که با حمله سال ۲۰۲۰ جمهوری آذربایجان به ارمنستان، کنترل این جاده در دست نظامیان جمهوری آذربایجان قرار گرفت و آنها از آن زمان مشکلات زیادی را برای تردد تریلرها و کامیونهای ایرانی از جمله دریافت باج ۱۳۰ دلاری، ایجاد کردند و هنوز این مشکل برطرف نشده است. بر همین اساس، این مسائل نشان می دهد که جمهوری آذربایجان از مدتها پیش به دنبال این موضوع است که با مسدود کردن کامل این جاده، دسترسی زمینی و راه ترانزیتی ایران به خاک اروپا را قطع کند که در این صورت ایران از مزایای کلان اقتصادی و همچنین امنیتی قرار داشتن در کریدور ترانزیتی آسیا-اروپا حذف خواهد شد.

برخی از کارشناسان معتقدند که بر اساس بررسی های تاریخی، تمامی این مشکلات به زمان حکومت رضا شاه و واگذاری مناطق سوق الجیشی کوه های آرارات و منطقه قره سو به آتاتورک دوست این شاه پهلوی، بازمی گردد که موجب ایجاد تحرکاتی جدید برای استمرار طمع ورزی کشورگشایانه دولت باکو و متحدان آن من جمله ترکیه شده است.

تا قبل از اهدای بخشی از خاک ایران به آتاتورک از سوی رضاه شاه، ترکیه فاقد ارتباط و مرز زمینی با منطقه ترک نشین نخجوان بود و منطقه حائل مابین نخجوان و ترکیه، در مالکیت ایران بود. اما، در صورت الحاق زنگزور به آذربایجان، با توجه به هم مرزی نخجوان با ترکیه، این کشور با سرزمین اصلی دولت باکو هم مرز می شود و آرزوی چندین ساله ایجاد دالان پان تورانیستی که از استانبول تا مغولستان امتداد می یابد، محقق می گردد.

در همین راستا و بر اساس اهمیت موضوع، به سراغ «سید علی قائم مقامی» کارشناس مسائل ترکیه رفته ایم تا نظرات و تحلیل های او را در خصوص کریدور زنگزور و نقش ترکیه در آن با توجه به اقدام رضا شاه جویا شویم. مشروح مصاحبه را در ادامه می خوانیم:

سیدعلی قائم مقامی در ابتدا گفت: در آن زمان یعنی حکومت رضا شاه پهلوی شرایط پیچیده ای با وجود انگلیس و شوروی با عدم حاکمیت درست ایران و ترکیه وجود داشته است. در آن زمان، طبق قراردادی ایران منطقه آرارات آذری و ارمنی نشین را به ترکیه واگذار کرد؛ در حالی که منطقه کوهستانی و دشتی با چشمه های زیاد سوق الجیشی کردنشین قطور با مساحت ۱۰ هزار هکتار که هم اکنون راه ارتباطی راه آهن ایران و ترکیه و یک راه بین المللی ترانزیتی است، نیز به ایران رسید.

وی افزود: در حقیقت، تحت تاثیر شرایط آن زمان از جمله قیام کردها و تنشهای منطقه و همچنین هرج و مرج در ایران و ترکیه، به نوعی منطقه آرارات که یک منطقه استراتژیک بود، با امضای محمدعلی فروغی در ازای گرفتن منطقه قطور به ترکیه واگذار شد.

این کارشناس اضافه کرد: این موضوع در حال حاضر ممکن است برای ترکیه یک راهبرد استراتژیک داشته باشد که ترکیه از آن باریکه قره سو به نخجوان آمده و از نخجوان، خاک ارمنستان یعنی بخش جنوبی آن را اشغال کند و راه به سوی باکو و سرزمین اصلی جمهوری آذربایجان گشود شود و مرزهای ایران و ارمنستان منقطع شود که به نظر من چنین چیزی امکان پذیر نیست؛ چرا که روسیه و ایران اجازه چنین اقدامی را نمی دهند.

قائم مقامی گفت: اگر ارمنستان قصد به دست آوردن منطقه سونیک را در حالی که جمهوری آذربایجان و ترکیه قصد اشغال آن را دارند، داشته باشد، باید رسماً از ایران درخواست ارسال نیروی های نظامی را داشته باشد. در آن شرایط، ارمنستان تحت کامل روسیه قرار می گیرد. بر همین اساس، روسیه، ایران و ارمنستان باید وارد توافق سه جانبه شوند تا نیروهای ایرانی در آن منطقه مستقر شوند تا جمهوری آذربایجان و ترکیه توان پیشروی نداشته باشند؛ یعنی این چنین پیچیدگیهایی قابل مشاهده است.

کارشناس مسائل ترکیه ادامه داد: در حال حاضر، ارمنستان تحت کنترل روسیه است. حتی مرزبانی های این کشور متعلق به روسیه است در حالی که روسها در منطقه قره باغ مستقر شده است. از طرف دیگر، نیروگاه اتمی ارمنستان نیز دست روسیه است که تا ۳۵ سال دیگر نیز همچنان تحت کنترل روسها است. از لحاظ سوق الجیشی نیز روسیه، نه ارمنستان و نه جمهوری آذربایجان را از دست نمی دهد.

وی گفت: علاوه بر آن، بر اساس ماده نهم توافقنامه آتش بس میان ارمنستان و جمهوری آذربایجان تحت نظر روسیه، جمهوری آذربایجان و ترکیه معتقدند که این ماده به گشایش کریدور زنگزور اختصاص دارد؛ یعنی این دو کشور این ادعا را از مدتها پیش مطرح کرده اند در حالی که ادعاهایی هم در خصوص از بین رفتن همکاری ها میان گروه شش گانه ۳+۳ نیز وجود دارد.

قائم مقامی افزود: بر اساس یک قرارداد، ترکیه ضامن امنیت نخجوان است. بر همین اساس، این کشور قصد دارد تا بر اساس یک طرح و نقشه، نخجوان به سرزمین اصلی آذربایجان مرتبط شود تا در آن صورت ترکیه بتواند از باریکه قره سو به نخجوان، باکو، ترانس خزر و در نهایت کشورهای آسیای میانه دستیابی بیشتری پیدا کند. البته، ترکیه هم از طریق ترن و هم کشتی های رو-رو محموله های خود را از طریق گرجستان، جمهوری آذربایجان، بندر باکو، خزر به بندر ترکمن باشی و آکتائو منتقل کرده است.

ترکیه قصد دارد خط لوله گازی که از گرجستان به ترکیه کشیده شده را به نخجوان متصل کند تا جمهوری آذربایجان گاز نخجوان را تامین کند و عملاً ایران از انتقال گاز به نخجوان حذف شود. وی گفت: اگر کریدور زنگزور گشود شده و مرز ایران و ارمنستان قطع شود، ترکیه به جای اینکه از مسیر زمینی ایران یعنی تبریز، زنجان، قزوین و تهران به شمال برود و از طریق اردبیل و رشت به کشورهای آسیای میانه متصل شود، از طریق زنگزور این اتصال اتفاق می افتد. ترکیه قصد دارد خط لوله گازی که از گرجستان به ترکیه کشیده شده را به نخجوان متصل کند تا جمهوری آذربایجان گاز نخجوان را تامین کند و عملاً ایران از انتقال گاز به نخجوان حذف شود. این اقدام آغاز شده و تا چند ماه آینده گاز جمهوری آذربایجان به شبکه گاز نخجوان متصل خواهد شد.

کارشناس مسائل ترکیه بیان کرد: از طرفی، گاز ایران عملاً نیز در ترکیه به بن بست رسیده و به اروپا نمی رسد. علاوه بر آن، این کشور تلاش کرده تا با کردستان عراق مجموعه ای از قراردادهای نفتی و گازی را به امضا برساند. از آن طرف، ترکیه در تلاش بوده تا گاز سرقت شده دریای مدیترانه توسط اسرائیل را به اروپا برساند.

سید علی قائم مقامی گفت: اگر زنگزور، نخجوان را به سرزمین اصلی آذربایجان متصل کند، ترکیه هم از طریق قطار هم مسیر جاده ای می تواند مستقیماً به جمهوری آذربایجان برسد و پس از آن از

طریق ترانس خزر و بارگیری محموله های قطارها و کامیونها، وارد بندر ترکمنستان و قزاقستان می شود. آنها ادعا دارند که این راه از راه گرجستان نزدیکتر است که البته گرجستان نیز نگران این مسئله است که از این مسیر حذف شده یا حضور آن کاهش پیدا کند. در آن شرایط، این مسیر هم به ضرر ایران و هم گرجستان است.

وی ادامه داد: به نظر من، حتی اگر کریدور زنگرور راه اندازی شود، به هیچ وجه تحت کنترل جمهوری آذربایجان و ترکیه قرار نخواهد گرفت؛ در حالی که اتفاقا به لحاظ امنیتی، روسیه و ارمنستان بر این کریدور کنترل و نظارت خواهند داشت.

تحلیلگر مسائل ترکیه گفت: علاوه بر آن، با راه اندازی این کریدور، ارتباط ایران با ارمنستان از بین نخواهد رفت؛ مگر اینکه ترکیه و جمهوری آذربایجان به طور کلی آن منطقه را اشغال کرده و مرز ایران و ارمنستان را قطع کنند که آن هم به عقیده من امکان پذیر نیست. نه ارمنستان و نه روسیه و ایران این اجازه را به جمهوری آذربایجان و ترکیه نخواهند داد؛ زیرا در این صورت جنگ دیگر منطقه ای رخ خواهد داد که به نفع ایران، ترکیه و جمهوری آذربایجان نیست. علاوه بر آن، ارمنستان، جمهوری آذربایجان و گرجستان عضو مشارکت برای صلح ناتو هستند که در مانورهای نظامی ناتو نیز شرکت می کنند.

این کارشناس افزود: افزون بر این، این بحث نیز مطرح است که منطقه قفقاز جنوبی به عنوان گذرگاه انتقال انرژی، علاوه بر طرح اجرایی کریدور گاز جنوبی و سایر خطوط لوله که گاز طبیعی جمهوری آذربایجان را به ترکیه و اروپا منتقل می کند، نفت قزاقستان و ترکمنستان را از طریق خط لوله نفت باکو-تفلیس و جیحان ترکیه به بازار جهانی صادر می کند. بخشی از نفت جمهوری آذربایجان از طریق قفقاز شمالی به بندر نوروسیسک روسیه در دریای سیاه صادر می شود. در حقیقت، بعد از وقوع بحران انرژی در اروپا، طرح انتقال گاز طبیعی ترکمنستان از طریق دریای خزر، جمهوری آذربایجان، گرجستان و ترکیه به اروپا مطرح شده است.

قائم مقامی در ادامه گفت: در منطقه قفقاز گذرگاه های جدید انرژی در حال تشکیل است. جمهوری آذربایجان طرح انتقال کابل های برق از طریق گرجستان و بستر زیر دریای سیاه به رومانی و سایر کشورهای اروپا را پیشنهاد کرده است. دربیانیه شوشا دال بر همکاری راهبردی ترکیه و جمهوری آذربایجان که در ۱۵ ژوئن ۲۰۲۱ میلادی امضا شد، علاوه بر طرح کریدور گاز طبیعی جنوبی بر همکاری انرژی برق برای تامین امنیت عرضه انرژی منطقه ای تاکید شده است.

وی اضافه کرد: رئیس جمهور صربستان در دیدار خود با رجب طیب اردوغان رئیس جمهور ترکیه درخواست کرد که اردوغان برای انتقال برق جمهوری آذربایجان به صربستان کمک کند. باکو در آینده ممکن است که علاوه بر گاز طبیعی جمهوری آذربایجان، برق تولیدی خود را نیز به اروپا صادر کند. شرکت های اروپایی هم از جمهوری آذربایجان درخواست کرده اند که حجم صادرات گاز طبیعی خود را به اروپا افزایش دهد و آماده سرمایه گذاری بیشتر در بخش انرژی های تجدید پذیر در جمهوری آذربایجان هستند.

منبع: بازار